

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 5 april 2018

Mål nr

Ö 4310-17

PARTER

Klagande

Överförmyndaren i Tranås kommun
573 82 Tranås

Motpart

AH

SAKEN

Upphörande av godmanskap

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts beslut 2017-08-25 i mål ÖÄ 1349-17

Dok.Id 145847

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45–12:00
13:15–15:00

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med upphävande av hovrättens beslut entledigar Högsta domstolen KE från uppdraget som god man och beslutar att godmanskapet för AH ska upphöra.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Överförmyndaren har yrkat att Högsta domstolen ska entlediga KE från uppdraget som god man och besluta att godmanskapet för AH ska upphöra.

AH har beretts tillfälle att yttra sig, men har inte hörts av. Hon har i tingsrätten och hovrätten motsatt sig att godmanskapet ska upphöra.

SKÄL

Bakgrund

1. Tingsrätten beslutade i september 2015 att anordna godmanskap för AH. Samtidigt förordnades KE som god man att bevaka hennes rätt. Knappt sju veckor senare begärde KE att hon skulle entledigas från uppdraget. Som skäl för sin begäran angav hon svårigheter med att komma i kontakt med huvudmannen som, enligt KE, svarat endast sporadiskt på e-post och inte besvarat telefonsamtal eller sms.
2. I januari 2017 ansökte överförmyndaren vid tingsrätten om att KE skulle entledigas från uppdraget och att godmanskapet skulle upphöra. Tingsrätten biföll ansökan.
3. Hovrätten har upphävt tingsrättens beslut och förklarat att detta innebär att det tidigare beslutet om godmanskap alltjämt gäller.

Frågan i Högsta domstolen

4. Huvudfrågan i Högsta domstolen gäller förutsättningarna för att en god man ska ha rätt att bli entledigad trots att en ny god man inte har utsetts.

Den rättsliga regleringen

5. Bestämmelser om förordnande och entledigande av god man finns i 11 kap. föräldrabalken.

6. Av 4 § framgår att om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person, ska rätten, om det behövs, besluta att anordna godmanskaper för honom eller henne. Enligt andra stycket ska rätten då samtidigt förordna en god man att utföra uppdraget.

7. I 19 § första stycket anges att godmanskaper ska upphöra om en god man inte längre behövs. En god man har vidare enligt andra stycket rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Av samma stycke följer dock att den gode mannen, i de fall godmanskaper ska fortsätta, som huvudregel är skyldig att kvarstå till dess att en ny god man har utsetts.

8. Av 19 a § första stycket framgår att skyldigheten enligt 19 § andra stycket att kvarstå som god man inte gäller om en god man som har förordnats enligt 4 § har skälig orsak att bli entledigad innan en ny god man har utsetts. Om ett entledigande sker med stöd av den bestämmelsen ska enligt andra stycket godmanskaper upphöra, om överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon annan som är lämplig och som vill åta sig uppdraget.

Bakgrunden till bestämmelserna om entledigande

9. Före den 1 januari 2015 fanns ingen i lag reglerad rätt för en god man att – om godmanskaper skulle fortsätta – bli entledigad från sitt uppdrag innan

en ny god man hade utsetts. I rättsfallet ”Det oönskade förvaltaruppdraget” NJA 2012 s. 715 slog emellertid Högsta domstolen, med hänvisning till allmänna sysslomannarättsliga principer, fast att en förvaltare även utan lagstöd hade en sådan rätt om han eller hon hade skälig orsak att frånträda uppdraget. Den nu gällande regleringen i 11 kap. 19 a § föräldrabalken, som gäller för både gode män och förvaltare, är i princip en kodifiering av det rättsfallet.

10. I förarbetena till lagändringen framhålls att uppdrag som god man och förvaltare har ett tydligt ideellt inslag och ofta pågår under lång tid. Den som åtar sig ett sådant frivilliguppdrag ska ha rätt att känna sig trygg i uppdraget, något som en lagfäst rätt att frånträda uppdraget trots att någon ersättare inte har utsetts ansågs kunna bidra till. Genom att införa en sådan rätt ansågs också möjligheterna att rekrytera tillräckligt många kvalificerade och lämpliga personer till uppdrag som god man och förvaltare kunna förbättras. (Se prop. 2013/14:225 s. 23 f.)

11. Förutom trygghets- och rekryteringsaspekterna anförs i förarbetena att det inte ligger i den enskildes intresse att företrädas av någon som vill bli befriad från sitt uppdrag (a. prop. s. 24).

Allmänt om vad som utgör skälig orsak för entledigande

12. Vid bedömningen av om en ställföreträdare har skälig orsak att bli entledigad ska det göras en avvägning mellan de skäl som ställföreträdaren har för att uppdraget ska upphöra och den enskildes behov av att det kontinuerligt finns en ställföreträdare förordnad. Som exempel på omständigheter som kan ge en ställföreträdare rätt att omedelbart frånträda uppdraget anges i förarbetena allvarlig sjukdom, att ställföreträdaren ska tillträda en tjänst som omöjliggör ett fortsatt uppdrag eller att huvudmannen allvarligt har hotat eller utövat våld mot ställföreträdaren. (Se a. prop. s. 24 f. och 47; jfr ”Det oönskade förvaltaruppdraget” p. 15.)

13. Av förarbetena framgår vidare att kravet för att en god man ska anses ha skäligen orsak att frånträda uppdraget som utgångspunkt inte är lika högt ställt som när det gäller en förvaltare. Detta motiveras med att behovet av att det kontinuerligt finns en ställföreträdare förordnad normalt inte är lika stort vid godmanskap som vid förvaltarskap, eftersom den enskilde vid ett godmanskap har kvar sin rättshandlingsförmåga och t.ex. själv får sköta sin ekonomi. Det framhålls emellertid också att det finns fall där samma restriktivitet bör gälla, t.ex. för personer som har god man och som saknar rättshandlingsförmåga. (Se a. prop. s. 25 och 47.)

14. Även vid mer reguljära godmanskap kan den intresseavvägning som ska göras dock i många fall leda till att den gode mannen får godta inte helt obetydliga olägenheter i avvaktan på att en ersättare utses. Vid bedömningen av vad som skäligen kan begäras av den gode mannen ska beaktas bl.a. hur svårt det är för överförmyndaren att hitta en ersättare. Ju längre tid det tar att utse en ny god man, desto lägre krav ska gälla för att de skäl som den gode mannen har för att frånträda uppdraget ska anses tillräckliga. (Se a. prop. s. 24 och 47 samt ”Det oönskade förvaltaruppdraget” p. 15 och 16.)

Särskilt om tidsfaktorn

15. Det är således inte alla i och för sig legitima skäl som en god man kan ha för att lämna uppdraget som medför en rätt att frånträda detta omedelbart. Som framgått bör dock ett skäl som inledningsvis inte anses vara tillräckligt efter en tid ändå godtas som skäligen orsak för entledigande.

16. Hur lång tid det kan begäras att den gode mannen ska stanna kvar beror i första hand på tyngden av de skäl som han eller hon har för att sluta. Ju mer beaktansvärda dessa skäl är, desto större krav kan ställas på överförmyndaren att snabbt undersöka möjligheten att hitta en lämplig ersättare och desto kortare är då också den övergångstid som det är rimligt att den gode mannen måste acceptera.

17. Även en god man som endast har förhållandevis svaga skäl för att lämna uppdraget måste till slut ha rätt att bli entledigad trots att en ersättare inte har kunnat utses. Om överförmyndaren har fått den tid som rimligtvis kan krävas även för en mer omfattande undersökning av om det finns någon lämplig ersättare, men någon sådan inte har stått att finna, kan lösningen på situationen inte vara att den utsedde gode mannen tvingas att stanna kvar i uppdraget. För detta talar, förutom hänsyn till den gode mannens intressen, att en annan ordning negativt skulle kunna påverka möjligheterna att rekrytera gode män. Som nämnts kan det inte heller anses ligga i den enskildes intresse att under en längre tid företrädas av någon som vill bli befriad från uppdraget (se p. 11). I en sådan situation bör därmed tidsutdräkten i sig kunna anses utgöra tillräckligt skäl för att den gode mannen ska ha rätt att bli entledigad.

Bedömningen i detta fall

18. Överförmyndaren yrkade hos tingsrätten att den gode mannen skulle entledigas och godmanskapet upphöra med stöd av 11 kap. 19 a § föräldrabalken. Under processens gång har överförmyndaren dock ändrat inställning och anser numera i första hand att godmanskapet ska upphöra redan av det skälet att behov av god man inte föreligger. Som grund för detta har överförmyndaren i huvudsak hänvisat till att AH har klarat av att föra sin talan i målet utan hjälp.

19. Av den utredning och det läkarintyg som låg till grund för anordnande av godmanskapet framgår att AH på grund av sjukdom, som är gravt kroniskt handikappande och i vissa avseenden tilltagande, behöver hjälp med att bevaka sin rätt. Överförmyndaren har inte gett in någon utredning som visar att förhållandena därefter har ändrats på ett sådant sätt att AH inte längre är i behov av denna hjälp. Enbart den omständigheten att AH i viss utsträckning har kommunicerat i ärendet kan inte tas till intäkt för hon i alla avseenden själv förmår att bevaka sin rätt. Hon får därmed anses även fortsatt ha ett behov av god man.

20. Frågan är då om KE har skälig orsak att bli entledigad från uppdraget trots att en ny god man inte har utsetts. De svårigheter att etablera kontakt med huvudmannen som hon initialt har redogjort för får anses utgöra tämligen svaga skäl för ett entledigande. Typiskt sett får det anses ankomma på den gode mannen att anpassa sina insatser efter huvudmannens förutsättningar och att utifrån hans eller hennes hälsotillstånd och personliga omständigheter i övrigt försöka få till stånd ett fungerande samarbete. De beskrivna kontaktsvårigheterna utgör följaktligen inte sådana skäl som innebär att KE hade en rätt att omedelbart frånträda uppdraget.

21. Bedömningen av de anförda skälens relevans för rätten att lämna uppdraget förändras dock som nämnts i takt med att tiden går. När överförmyndaren vände sig till tingsrätten och yrkade att KE skulle entledigas hade det gått över ett år sedan hon framställde sin begäran om detta. Redan denna tidsutdräkt medför att KE hade skälig orsak att bli entledigad (jfr p. 17). Nu har ytterligare tid passerat. Dessutom framgår av utredningen i målet att godmanskapet inte har fungerat och att huvudmannen inte vill ha kvar KE som god man. Det föreligger alltså förutsättningar att befria henne från uppdraget.

22. Det som då återstår att bedöma är om ett entledigande av KE också innebär att godmanskapet för AH ska upphöra. För att så ska vara fallet krävs att överförmyndaren har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon annan som är lämplig och som vill åta sig uppdraget. Detta krav innefattar enligt förarbetena att överförmyndaren ska göra aktiva efterforskningar och i princip måste uttömma de möjligheter som finns att hitta en ersättare (se prop. 2013/14:225 s. 26 och 47 f.).

23. Överförmyndaren, vars uppgifter det saknas anledning att ifrågasätta, har uppgett följande. Vid ett tillfälle fann man en lämplig person som var villig att åta sig uppdraget. Personen i fråga lyckades emellertid inte nå AH för att få hennes samtycke till förordnandet. Samtliga personer (ca 70–100) som har anmält intresse för ställföreträdaruppdrag, däribland ett antal utanför den

egna kommunen som normalt sett tar sig an svåra uppdrag, har tillfrågats vid ett flertal tillfällen, men utan framgång.

24. Genom överförmyndarens beskrivning står det klart att myndigheten har vidtagit alla rimliga åtgärder för att finna någon annan som är lämplig och som vill åta sig uppdraget (jfr ”Det oönskade förvaltaruppdraget” p. 18–20).

25. Av det anförda följer att KE ska entledigas från uppdraget som god man och att godmanskapet för AH ska upphöra.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Kristina Ståhl (referent), Sten Andersson, Mari Heidenborg och Petter Asp
Föredragande justitiesekreterare: Anna Berglund